

սիկներից, ամեննին չենք կասկածում հայ անունների իրականութեան վրայ: Մինչդեռ իրականութիւնն այն է՝ որ այսօր պարսկական անուն չկայ, հայերի անուններն են որ պարսկական են:

2. Մեր աստուածների անուններից հինգը զուտ իրանական են. այսպէս Արամազդը, մեծն ու արին, հայր ամենայն աստուածոց, արարիչ երկնի և երկրի, տուող լիութեան և պարարտութեան, իրանական Անուրամազդան է, գերագոյն աստուածութիւնը, որի անունը նշանակում է «Տէր իմաստնազոյն».— Մեծն Անահիտ տիկին, ծնունդ մեծին Արամազդայ, ոսկեծին եւ ոսկեմայր, մայր ամենայն զգաստութեանց, բարերար ամենայն մարդկան բնութեան, որ է փառք ազգիս մերոյ և կեցուցիչ, որով կեայ և կենդանութիւն կրէ երկրիս հայոց, իրանական Անանիսան է, իգական ոգի, որ բխում է Արամազդից, որից զուրս են գալիս ամբողջ աշխարհը պտղաբերող ջրերը և նորից իրեն են վերադառնում, և որի անունը նշանակում է «անարատ».— Մինչ, Արամազդի որդին, իրանական Միւրան է, Լուսոյ աստուածութիւնը, միջնորդ մարդկութեան և Արամազդի միջև.— Վահագն վիշապաքաղ, իրանեան Վրբազան է.— Տիւր զիք երազացոյց, երազընդան, դպիր գիտութեան, գրիչ Արամազդայ ուսման ճարտարութեան, իրանական Տիւրյան է, Շնիկ աստղը որ աստղերի գլխաւորն է և բերում է անձրեւը երկրի վրայ, աւելի ուշ պահլաւական և պարսկական Տիւր, որ է ամառնային եղանակի ներկայացուցիչը:

ՊՐՈՖ. Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ

(Ծ-հանդիւն)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԿԻՊՐՈՍԻ ՅՈՅՆ ՈՒՂՂԱՓԱՌ ԵԿԵՂԵՑԻՆ(*)

Կիպրոսի երբեմնի 15 եպիսկոպոսական թեմերէն մնացած է միայն 1 արքեպիսկոպոսական, ու 3 եպիսկոպոսական թեմեր. բայց ասոնք մետրապօլիտի աստիճանով կը ճանչցուին, որովհետեւ Կիպրոսի արքեպիսկոպոսը անկախ աթոռակալ է ու պատրիարքական իրաւունքներ ունի: Կիպրոսի արքեպիսկոպոսը նախապէս կը բնակէր Կիպրոսի երբեմնի ծաղկեալ գերագոյն մայրաքաղաք՝ Սալամիսի մէջ (որ Կիպրոսի Ծ թագաւորութեանց գլխաւորագոյնին մայրաքաղաքն էր, ու յիսոյ կոչուած էր Կոստանդիա), Արքեպիսկոպոսը այժմ կը բնակի Նիկոսիոյ մէջ, ու ինչպէս ուսումնասիրութիւնը ցոյց կուտայ, կը կրէ արքայական զաւազան, ու ծիրանեզոյն կայսերական փրկոն, ու անունը կը ստորագրէ ծիրանի (Կիպրիսի) մեկանով:

Թէ՛ ինք, ու թէ միւս 3 եպիսկոպոսները եկեղեցիներուն մէջ կը յիշատակուին պատմական տիտղոսներով. ու նիւթին հետաքրքրութեանը համար, ստորեւ կուտամ անոնց հայերէնի թարգմանութիւնները.

Արքեպիսկոպոսին

«Ամենաբարեկէի ու Դերյարգեկի Արքեպիսկոպոս, նոր Յուստինիանոսին ու համայն Կիպրոսի»:

Պափօսի եպիսկոպոսին

«Դերօրհնեալ ու Աստուծմէ արտօնուած մետրապօլիտ Պափօսի ու պատուակալ էքսարք Արսինօյի ու Հռովմէացւոց»:

Կիսիանի եպիսկոպոսին

«Դերօրհնեալ ու Աստուծմէ արտօնուած մետրապօլիտ Կիսիանի ու նախագահ Ամաթուսի, Լիմասօլ նոր քաղաքին ու Կուրիոնի»:

Կիթեմիոյ եպիսկոպոսին

«Դերօրհնեալ ու Աստուծմէ արտօնուած մետրապօլիտն Կիթեմիոյ ու նախագահ Սօլիայի»:

Վերոյիշեալ հետաքրքրական տիտղոսները ամէն պատարագներու ընթացքին Կիպրոսի Յունական եկեղեցիներու մէջ մեծածայն կ'երգուին սարկաւաղներու կողմէ:

Գրեթէ 10 տարիներէ ի վեր Կիպրոսի Յունական Ուղղափառ եկեղեցին կը կառավարուի տեղապահ եպիսկոպոսով մը, Ըստ օրէնքին միտ կ'ընտրուի Պափօսի մետրապօլիտը, Կիպրոսի վերջին Արքեպիսկոպոս Կիւրեղ Գ. ի մահէն վերջ, Պափօսի մետրապօլիտ՝ Տէր Դ. Բոնդիոս (Լէոնտիոս) Սրբազան եպիսկոպոսը, որ երիտասարդ, գիտուն ու ճարտասան եկեղեցական մըն է, ու կրթուած

(*) Հետեւաւր վերջաբանն է յանկան այն ուսումնասիրութեան զոր Պր. Նուպար Մաքսուտեան կատարած է, ծանօթացնելու համար պատմութիւնը Կիպրոսի Յոյն Ուղղափառ եկեղեցին:

մեծ աստուածաբան մը՝ կը կառավարէ Բառնա-
բաս առաքելալին ակօժուր ու անոր մեծ թեմը՝
կիրնէի եպիսկոպոսին բացակայութեան, ու կի-
տէսնի եպիսկոպոսին մահուան կրկնակ պատճառ-
ներով, այժմու տեղապահ եպիսկոպոսը միակն է
որ կը մնայ այս պատմական կղզիին մէջ, ու
առանձինն կը պատարագէ անոր բազում եկե-
ղեցիներու մէջ շարունակաբար, կը ձեռնադրէ
անոր հարիւրաւոր քահանաները կամ քարկա-
ւաղները, կանոնաւորապէս, ու կ'օժէ կիպրոսի
մէջ կառուցուող մէն մի եկեղեցիները (այսրա-
գայ մը որ յաճախակի կը պատահի), ու առան-
ձինն կը կատարէ մէն մի քահանայապետական
պարտականութիւնները:

Կ'արժէ որ երկու խօսքով քաջատրենք այս
դիտական եպիսկոպոսին կենսագրական զիծե-
րը, որ ունի մեծամիւս համակրներ, ու իր եղակի
նարտասանական տաղանդին համար ալ՝ հիա-
ցողները:

Ղեկնդիտ եպիսկոպոս, իր նախնական բարձր
աստուածաբանական դարգացումը ստացաւ Ա-
թէնքի Աղգային Համալսարանին մէջ, որմէ շէր-
ջանաւարտ եղաւ 1923 ին: Անկէ վերջ Ամերիկայի
(Նիւ Եօրք) Աստուածաբանական ձմեռարան «Gen-
eral Theological Seminary» յաճախեց, ու միւնչոյն
ժամանակ՝ հետեւեցաւ Columbia Համալսարանին
փլիխտոյալական դասընթացներուն: 1930 ին,
միաձայնութեամբ ընտրուեցաւ եպիսկոպոս Պա-
ֆօսի, ու կիպրոս վերադարձաւ Ամերիկայէն:

Նոյն տարւոյն Յուլիս ամսուայ մէջ, լծե-
տուն գումարուող Լամպէթի մեծ ժողովին մաս-
նակցեցաւ՝ ներկայացնելով կիպրոսի եկեղեցին,
(ինչպէս որ մեր Դուրեան Ղեկնղ եպիսկոպոսն ալ
ներկայացուցած էր Հայաստանեայց եկեղեցին),
1930 ին օծուեցաւ մետրապօլիտ Պաֆօսի գահին,
ու 1933 ին ընտրուեցաւ տեղապահ կիպրոսի Առա-
քելական եկեղեցւոյ: Ղեկնղիտ եպիսկոպոս կը
կրէ նաեւ «Master in Sacred Theology» աստիճանը,
ու գրեթէ նաեւ ամբիօր պատմական-մասնագիտա-
կան շարադրութիւն մը՝ (անգլիերէն), «Church
and State in the Byzantine Empire» վերնագրով,
որ շատ գնահատուեցաւ Ամերիկեան համալսա-
րաններուն մէջ:

Բառնաբաս առաքելալի թուականէն մինչեւ
այժմու ժամանակները (45-1943), այսինքն գրեթէ
190 տարուայ երկար շրջանին մէջ, կիպրոսի ծա-
նօթ արքեպիսկոպոսներուն թիւը յիսուն երկու
է միայն, որովհետեւ ամբողջական գահակալնե-
րու անունները ու անոնց ճշգրիտ ժամանակա-
գրութիւնը կը պակսի, որովհետեւ Բառնաբասէ
ու Հերագլիտիսէն վերջ գահակալողին անունը
կ'երկարի մինչեւ 325 թուականը, երբ կիպրոսի
արքեպիսկոպոսն էր կիլիսիոսի, վերջին արքեպիս-
կոպոսն էր կիւրեղ Գ. որ վախճանեցաւ 1933 ին,
ու առիթ ունեցած էր կիպրոսի մէջ տեսակցելու
վեհափառ Սահակ Բ. կաթողիկոսին ու Ամեն.
Ջաւէն Պատրիարքին հետ:

ԳՕԳ ՆԱԶԱՐ ԵՒ ՊԱՂՏԱՏԻ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Կ'ըսուի թէ Պաղտատ ժամանակին եօթն ամ-
բակուս ղոներ ունէր: Երբ այդ ղոները փակէին՝
րոնակալներու համար անգամ դժուար կը դառ-
նար ներս խուսել:

Սուլթան Մուրատ Դ. 1638 ին, յուսահատած
էր Պաղտատը գրաւելէ, երբ իր հայ զօրավարը՝
Գօգ Նազար կ'առաջարկէ հսկայ թնդանօթ մը
ծուլել: Գօգ Նազարի մասին երկու տարբեր կար-
ծիքներ կան. — մին՝ թէ զօրավար էր, միւսը՝
թէ ձուլիչ: Սուլթան Մուրատ կը դառնայ Գօգ
Նազարին և կ'ըսէ. «Եթէ քու թափած թնդա-
նօթներով կարողանամ գրաւել Պաղտատը, ցան-
կացածդ կը շնորհեմ քեզ լրիւ»: Գօգ Նազար
անմիջապէս գործի կը լծուի, խաչոր և մեծ տա-
րողութեամբ թնդանօթ մը ձուլելով զիրքին մէջ
կը գետնելէ: Եւ 25 Դեկտեմբեր 1638 ին Սուլթան
Մուրատ կը մտնէ Պաղտատ մեծ յաղթանակով:
Գօգ Նազար եկեղեցի և գերեզմանատուն մը
կը խնդրէ և արտօնութիւն կը ստանայ որ հա-
յերը Պաղտատի մէջ կարենան հաստատուիլ:

... Պաղտատի Մէլտան թաղամասին մէջ
եկեղեցի մը կը կառուցուի Ս. Աստուածածին
անուամբ և գերեզմանատուն մըն ալ կը շինուի:
Իսկ յետ այնու, հայեր կը սկսին տակաւ առա-
կալ գալ և հաստատուիլ Պաղտատի մէջ: Եկեղե-
ցիին ամբողջ թաղը՝ որ մեծ տարածութեամբ տեղ
մը կը գրաւէ՝ մինչև այսօր Գօգ Նազար կը կոչուի:
Իսկ այդ հայաձօյլ պատմական հրետանին մինչև
այսօր անվանող կը մնայ հանրային ճամբուն վը-
րայ, որուն բողոքոսիքը իսլամ կիլիներ յաճախ կը
հաւաքուին ուխտ կատարելու համար:

Ինչպէս տեսնուեցաւ Ս. Աստուածածին եկե-
ղեցին շինուած է 1638 թուին յետոյ Սուլթան
Մուրատ Դ. ի հրովարտակով՝ Գօգ Նազարի ջանքով:
Ժամանակի ընթացքին Պաղտատի հայու-
թիւնը կ'աճի, որով երկրորդ եկեղեցի մը ունե-
նալու կարիքը խիստ զգալի կը դառնայ:

Հետեւաբար երբ Պոլսեցի Մետրոպօլիտը պարագայտ
կը ժամանէ Պաղտատ, իր առաջին կարեւորագոյն
գործերէն մին կ'ըլլայ անմիջապէս լծուիլ այդ
լուրջ խնդրոյն աշխատութեան՝ երբ տունէտուն
թափօր կ'ելլէ դրամի հանգանակութեան եկեղե-
ցիին կառուցումը փութացնելու նպատակաւ:
Ժողովուրդը մեծապէս կը գնահատէ իր զո-
վելի ձեռնարկը և շինայեր իր վերջին լուծան
անգամ: Եւ այսպէս 21 Դեկտեմբեր 1852 ին Շօրճա
թաղամասին մէջ եկեղեցի մը կը կառուցուի
Սուրբ Երրորդիքին անուամբ:

Իսկ Ս. Աստուածածին եկեղեցին ժամանակին
հոլովումներով՝ կը սկսի հիննալ և օր մըն ալ
յանկարծ իր չորս պատերը վար կուգան և շատ
չանցած կը դառնայ աւերակ:

Ատեն մը կը մնայ այդ քարուքանդ վիճակին
մէջ, երբ օր մըն ալ անոր իսլամ դրացիները
բուն զանգատ կը բարձրացնեն թէ այդ եկեղե-
ցին պէտք է շուտով շինուի քանզի սուրբ է